

**პეტრე ხარისჭირაშვილის საბანანათლებლო
მოღვაწეობის შესწავლისათვის
(გარდაცვალებიდან 200 წლისთავის გამო)**

XIX საუკუნეში სამცხე-ჯავახეთში შექმნილმა პოლიტიკურ-მა ვითარებამ განაპირობა განმანათლებლობის ჩამოყალიბება. იგი დაეფუძნა იქ არსებულ ისტორიულ-პოლიტიკურ სინამდვილეს. კერძოდ, იმას, რომ ამ კუთხეს, რომელიც თურქთა რამდენიმე საუკუნოვანი ბატონობის შემდეგ კვლავ დაუბრუნდა საქართველოს, და რომელსაც შენარჩუნებული ჰქონდა თავისი ქართული იერ-სახე, რუსიფიკატორული პოლიტიკის შედეგად შეექმნა მისი რეალური დაკარგვის საფრთხე. კერძოდ, სარწმუნოებრივად სამ ნაწილად გათიშული ქართველი მოსახლეობა ეროვნული გადაგვარების გზას გაუყენეს – ეს კი სამცხე-ჯავახეთის დაკარგვის ტოლფასი იყო. შიდა პოლიტიკური ვითარება ასე მწვავედ საქართველოს არცერთ კუთხეში არ ყოფილა. სწორედ ამან განაპირობა საგანმანათლებლო საქმიანობის ტერმინის – „მესხური განმანათლებლობის“ წარმოშობა. შესაბამისად, ქართველი ინტელიგენცია იქ მოღვაწე პირებს „მესხ განმანათლებლებს“ უწოდებდნენ. შეიძლება ითქვას, რომ ქართველმა ინტელიგენციამ იმთავითვე სწორად გათვალა ის, რომ სამცხე-ჯავახეთის ქართველი მოსახლეობის ეროვნული გადაარჩენა შეიძლებოდა მხოლოდ განმანათლებლობის საშუალებით. საჭიროდ მიიჩნიეს უდიდესი მხარში დგომა ადგილობრივი ეროვნული ძალებისადმი, მათთვის ყოველგვარი დახმარების გაწევა მოსახლეობის განათლებისა და კულტურული დაწინაურებისათვის და არა მარტო ეს. ბევრმა საზოგადო მოღვაწემ სამცხე-ჯავახეთი შეგნებულად აირჩია თავის სამოღვაწეო ადგილად. მათ შორის აღსანიშნავია: ივანე როსტომაშვილი, ილია ალხაზიშვილი, ალექსანდრე ყიფშიძე, ანა ღოღობერიძე-მუსხელიშვილი და სხვანი.

ამრიგად, მესხური განმანათლებლობის მისიას ამ კუთხეში მცხოვრები სარწმუნოებრივად გათიშული ქართველი მოსახლეობის ეროვნული გადაგვარების თავიდან აცილება, მათი კულტურული დაწინაურება, განათლების გავრცელება და ეროვნული წეს-ჩვეულებებისა და ტრადიციების შენარჩუნება-დაცვა წარმოადგენდა. ამდენად, მესხური განმანათლებლობა

რაიმე სახით სეპარატიზმს არ შეიცავდა. უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ მესხ განმანათლებლებში ძირითადად მოიაზრებოდნენ სასულიერო პირები, მასწავლებლები და თვით სახელმწიფო მოხელეები. რამდენადაც მოსახლეობის ძირითად ნაწილს კათოლიკენი შეადგენდნენ, აქედან გამომდინარე, დიდი იყო კათოლიკე მღვდლების როლი მესხურ განმანათლებლობაში. მოძიებულმა მასალებმა ნათლად დაგვანახა ის, რომ მესხური განმანათლებლობის სათავეებთან იდგა დიდი საზოგადო მოღვაწე პეტრე ხარისჭირაშვილი. იგი სამოღვაწეო ასპარეზზე XIX საუკუნის 50-იანი წლების ბოლოს გამოვიდა, ე.ი. იქამდე, ვიდრე ილია ჭავჭავაძე თავის სამოციანელებთან ერთად. ამასთანავე, გაირკვა ისიც, რომ აღნიშნულ პერიოდში მესხური განმანათლებლობის ორი კერა არსებობდა, რამდენადაც მესხ განმანათლებელთა სამოღვაწეო ასპარეზი იყო სამცხე-ჯავახეთი და კონსტანტინეპოლი. ამ უკანასკნელს სათავეში ედგა პეტრე ხარისჭირაშვილი, ხოლო სამცხე-ჯავახეთში მესხი განმანათლებლები უშუალოდ ივანე გვარამაძის გარშემო იყვნენ შემოკრებილნი. უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ მესხური განმანათლებლობის პირველი კერა ჯერ კონსტანტინეპოლში ჩამოყალიბდა, შემდეგ კი სამცხე-ჯავახეთში. ივანე გვარამაძე პეტრე ხარისჭირაშვილის ერთ-ერთი პირველი მოწაფეთაგანი იყო, რომელიც მასთან ჩავიდა კონსტანტინეპოლში და თავისი წვლილი შეიტანა სავანის დაფუძნებაში. მას მალე მოუწია კონსტანტინეპოლის დატოვება. ვფიქრობთ, ეს შემთხვევით არ უნდა მომხდარიყო. თუ გავითვალისწინებთ სამშობლოში დაბრუნების შემდგომ მის აქტიურ საზოგადოებრივ მოღვაწეობას და სავანესთან თანამშრომლობას, ადვილად საფიქრებელია, რომ მისი მშობლიურ კუთხეში დაბრუნება მამა პეტრესთან შეთანხმებითა და წინასწარ განჭვრეტით უნდა მომხდარიყო. ივანე გვარამაძის მემკვიდრეობის გაცნობა საშუალებას გვაძლევს დავინახოთ, რომ სწორედ სტამბოლიდან დაბრუნების შემდეგ, ერთგვარად გარკვეული იდეითა და გეგმით შემზადებულმა, დაიწყო აქტიური საზოგადოებრივი მოღვაწეობა და თავის გარშემო შემოიკრიბა ყველა ეროვნული მუხტის მქონე პირი – განურჩევლად რწმენისა და სოციალური მდგომარეობისა. ამრიგად, მესხური განმანათლებლობის ორივე კერის ფუძემდებელი პეტრე ხარისჭირაშვილი იყო და შესაბამისად მესხური განმანათლებლობის სათავეებთან სწორედ იგი მოიაზრება.

მიმდინარე წელს შესრულდა პეტრე ხარისჭირაშვილის დაბადებიდან 200 წლისთავი. მიუხედავად იმისა, რომ ამჟამინდელი მდგომარეობით მოგვეპოვება ზაქარია ჭიჭინაძის მიერ დაწერილი მონოგრაფია, სხვადასხვა დროს გამოქვეყნებული საგაზეთო სტატიები და მის საიუბილეოდ 2014 წლის საერთაშორისო სიმპოზიუმზე წარმოდგენილი მოხსენებები, შეგვიძლია ვთქვათ, რომ მისი მოღვაწეობაც და შემკვიდრეობაც ამომწურავად არ არის შესწავლილი.

ცალკე კვლევას იმსახურებს პეტრე ხარისჭირაშვილის საგანმანათლებლო მოღვაწეობა. სამცხე-ჯავახეთის ისტორიის მუზეუმის ხელნაწერთა ფონდისა და უშუალოდ სტამბოლის მამათა სავანის არქივ-ფონდის მასალებიდან, კერძოდ, მის თანამედროვეთა და მოწაფეთა, ასევე მის მოწაფეთა მოწაფეების მოგონებებიდანაც ნათლად ჩანს, რომ მან დიდი წვლილი შეიტანა მესხეთში განათლებისა და პედაგოგიური აზროვნების განვითარებაში. მისი, როგორც განმანათლებლისა და საზოგადო მოღვაწის შეფასება უნდა მოხდეს ეპოქის გათვალისწინებით. პეტრე ხარისჭირაშვილს ცხოვრება-მოღვაწეობა ურთულეს პერიოდში – რუსიფიკატორული ხელისუფლების პერიოდში მოუხდა. ეს პერიოდი განსაკუთრებით გაუსაძლისი იყო ქართველ კათოლიკეთათვის. XIX საუკუნის II ნახევარში საქართველოში და განსაკუთრებით სამცხე-ჯავახეთში ქართველ კათოლიკეთა მდგომარეობა გაუარესდა, სომხურმა კათოლიკურმა ეკლესიამ გააძლიერა უსაფუძვლო ცილისწამება ისტორიულად ქართველ კათოლიკეთა არარსებობის შესახებ. ამ საუკუნის დასაწყისში განვითარებულმა მოვლენებმა რუსეთის მიერ საქართველოს ტერიტორიის თანდათანობითმა დაპყრობამ დიდი გავლენა მოახდინა საქართველოში მყოფ კათოლიკე მისიონერებზე. კერძოდ, ეს იმით გამოიხატა, რომ კათოლიკური აღმსარებლობის თავისუფლად გავრცელების საშუალება მოიხსნა. რუსეთის მთავრობა საქართველოში შემოჭრისთანავე ეძებდა გზებს მისიონერების თავიდან მოსაშორებლად. თავდაპირველად თავიანთ იმპერიაში უცხო სასულიერო პირების ყოფნას იტანდნენ, ხოლო შემდეგ მისიონერებს პეტრებურგმა ისეთი მიუღებელი პირობები დაუწესა, რომ ვერ შესძლებოდათ საქართველოში დარჩენა. 1845 წლის დამდეგს ისინი საბოლოოდ გააძევეს საქართველოდან. ქართველი კათოლიკე მრევლი მღვდლების გარეშე დარჩა. იმ დროიდან ქართველ კათოლიკეთა ისტორიაში დაიწყო ახალი პერიოდი: კათოლიკობისათვის-

ქართველობისათვის ბრძოლის პერიოდი, რადგან ამის შემდგომ რომსა და რუსეთს შორის დაიდო ხელშეკრულება, რომლის საფუძველზე საქართველოს ყველა კათოლიკე, როგორც ლათინური, ისე სომხურის წესის, ტირასპოლის ახალი ეპარქიის გამგეობას დაუქვემდებარდა. სომეხმა კათოლიკეებმა მიზნად დაისახეს დაპატრონებოდნენ საქართველოში არსებულ „ლათინურ“ ეკლესიებსა და მათ ქონებას. სამწუხაროდ, ქართველი სამღვდელოება ვერ აღმოჩნდა მოწოდების სიმაღლეზე. მათი ერთი ნაწილი პავლე შაჰყულიანის მეთაურობით მთავრობის ორიენტაციას მიემხრო. იმისათვის, რომ რუსეთის მეფის ხელისუფლებისაგან მიეღო ეპისკოპოსის თანამდებობა, პავლე შაჰყულიანმა სოფლების: ბავრის, კარტიკამის, ხულგუმოს, ტურცხის მოსახლეობა „ბერძნის ტიპიკონითგან სომხურს ტიპიკონს შეუერთა, რაც ცხადი იყო რუსის მთავრობის წინაშე. ამას კი შედეგად ის მოჰყვა, რომ „მღვდლებს სომხურის ტიპიკონის გულისათვის დაუსომხებიანთ მთელი ქართველობა“. „უკახის ძალითა უკრძალეს ქართველ მორწმუნეებს ქართულ ენაზედ ღოცვა-ვედრება“. სამღვდელოების მეორე ნაწილი – პეტრე ხარისჭირაშვილის მეთაურობით და თვით მრევლი ეროვნულ პოზიციებზე დარჩა და ყველანაირად ცდილობდა წინააღმდეგობა გაეწიათ მოწინააღმდეგისათვის. მან გადაწყვიტა დაეარსებინა ქართული ძმობა, რომელიც ქვეყანას მოუმზადებდა ახალ პატრიოტულ ძალებს და ფეხზე დააყენებდა მას (პ. ბალიძის სააკაშვილისადმი მოხსენება). თუმცა მოწინააღმდეგეებმა ამ მიზნის სამშობლოში განხორციელების საშუალება არ მისცა. ამიტომ იგი ოსმალეთში გადავიდა – 1857 წელს. მოძიებული მასალებით ნათლად ჩანს, რომ პეტრე ხარისჭირაშვილი, ჯერ კიდევ სამშობლოში ყოფნის დროს შეეცადა საგანმანათლებლო მოღვაწეობას. შემდეგ კი საზღვარგარეთ – თურქეთში განაგრძო. კონსტანტინეპოლში მან სომეხი პატრიარქი – ჰარუხინიანი ინახულა, თავისი მიზანი გააცნო და დახმარება სთხოვა. „შორსმჭვრეტელმა სომეხ მღვდელმთავარმა რა გაიგო საქართველოს კათოლიკე ქართველთა მდგომარეობა და ღრმად ჩაუკვირდა მამა პეტრეს მოსაზრებულ გეგმის მნიშვნელობას, გაოცებაში ჩავარდა, შიშის ეჭვიც დაემატა. მან კარგად იცოდა ისინი შეიგნებდნენ თავიანთ მდგომარეობას, დღეს თუ ხვალ მოითხოვენ სომხებისგან ჩამოშორებას და დიდი ხნის გეგმა სომხურ პროპაგანდისა გაქარწყლდებოდა“ (გაზეთი „იმერეთი“, 1914, №101).

ამის შემდეგ სომეხთა მღვდელმთავარმა გადაწყვიტა, რომ ხელი შეეშალა პეტრე ხარისჭირაშვილისათვის. ამიტომ შესთავაზა თავისთან სამსახური – ეპისკოპოსობაც კი. მაგრამ მამა პეტრე არ მოიხიბლა მღვდელმთავრის მაცდური წინადადებით და თავისი განზრახვის სისრულეში მოყვანას შეუდგა. მან რომის პაპის პო IX-ის წარმომადგენლის – მთავარეპისკოპოს ბრუნონის დახმარებით 1859 წელს მიიღო მკვიდრი სამსახური მოწყალეობის დათა მონასტერში. ასევე, სტამბოლში ქართველ კათოლიკეთა კონგრეგაციის შექმნის ნება ქართული ენითა და ტიპიკონით. იმავე წელს მამა პეტრემ ცნობილი მეცენატის იაკობ ზუბალაშვილის ფინანსური დახმარებით სტამბოლის გარეუბანში – ფერიქოვში შეიძინა მიწის მოზრდილი ნაკვეთი, სადაც 1861 წელს ააშენა წმინდა მარიამ ღვთისმშობლის ეკლესია (სიორიძე, 2002: 19). უნდა აღინიშნოს, რომ ფერიქვეის ძმობამ იურიდიული ძალმოსილება მიიღო 1861 წელს. „პროპაგანდა ფიდეს“ იმჟამინდელმა თავკაცმა – კარდინალმა ბარნაბომ აუწყა პეტრე ხარისჭირაშვილს, რომ 10 თებერვლიდან მის მიერ დაფუძნებულ ძმობას იურიდიული ძალმოსილება მიენიჭებოდა“ (ურუშაძე, 1994: 3). აღსანიშნავია ისიც, რომ პეტრე ხარისჭირაშვილის მზრუნველობით ფერიქოში მამათა სავანის ახლოს დაარსებული იქნა დედათა მონასტერი. მისი იურიდიული არსებობა აღიარებული იქნა 1871 წლის 9 მკათათვეს (ს.ქ.კ.მ.ს. 2009).

პეტრე ხარისჭირაშვილმა მიზანმიმართულად გამოიყენა დასავლეთის – ევროპის კეთილგანწყობა ქართველი კათოლიკეებისადმი. მის მიერ დაარსებულ სავანეს მფარველობას უწევდა სტამბოლში არსებული საფრანგეთის საელჩო, რადგან ქართველი კათოლიკეები ფრანგული ტიპიკონით სარგებლობდნენ. საფრანგეთის საელჩომ შესწირა მათ უსკუდარში მიწაც და საცხოვრებელი სახლები, რომელსაც ქართველები ფლობდნენ 1910 წლამდე. იქ მამა პეტრე ხარისჭირაშვილის ზრუნვით დაარსდა ეკლესია-მონასტერი. 1881 წელს კი გახსნა ქართულბერძნული სკოლა (ფუტკარაძე, 2007: 14). მისი ძალისხმევით ქართველ მამათა საზოგადოებას სკოლა და ეკლესია ჰქონდა აგრეთვე პერას უბანში, პაპასკვეპრში (ფაფაქოფორუში), ეკლესია-მონასტერი და ქართული სტამბა დააარსა სამხრეთ საფრანგეთში – ქალაქ მონთობანში, დედათა მონასტერი და სკოლა არსებობდა სტამბოლის ახლოს – დარდანელში. პეტრე ხარისჭირაშვილის მიერ დაარსებულ ქართველ კათოლიკეთა

ეკლესიებში წირვა-ლოცვა და ქადაგება ქართულად სრულდებოდა, ხოლო ეკლესიებთან არსებულ სკოლებში დიდი ყურადღება ექცეოდა ქართული ენის სწავლებას (ფუტკარაძე, 2002: 57). იგი სკოლებსა და სავანეებს იმ მიზნით აარსებდა, რომ რაც შეიძლება მეტ ქართველ ახალგაზრდას მისცემოდა სწავლის შესაძლებლობა. სავანეში აღზრდილთა დიდ უმრავლესობას მღვდლებად ამზადებდნენ და სამშობლოში აბრუნებდნენ. მამა პეტრე ივანე გვარამაძეს ერთ-ერთ წერილში სწერდა, რომ უნდა გაზრდილიყო ქართველი მღვდლების რიცხვი ახალციხის მხარეში, რომელთაც მოამზადებდა სავანეში.

პეტრე ხარისჭირაშვილს სურდა, რომ სავანეში აღზრდილ მოწაფეებს ჰქონოდათ ძლიერი ეროვნული ცნობიერება და საფუძვლიანად სცოდნოდათ მშობლიური ენა. მისი შესწავლისა და დაცვის ერთ-ერთ საუკეთესო საშუალებად ქართული ენის გრამატიკის სახელმძღვანელოთა შედგენა მიაჩნდა. ამ საქმეშიც მან თავისი წვლილი შეიტანა, თვითონ ჰქონდა შედგენილი „მოკლე ქართული გრამატიკა“. ამასთანავე, საყურადღებოა ის ფაქტიც, რომ პეტრე ხარისჭირაშვილმა ივანე გვარამაძესაც სთხოვა, „შეედგინა მოკლე ღრამატიკა, რომლის ქართულებქონვა საჭიროა და ძრიელ სასარგებლო“ (ს.ჯ.ი.მ.ფ. №2645).

ერთ-ერთ წერილში სწერდა: „მე მოგწერე ერთი ქართული გრამატიკის გაკეთება და იმედი მაქვს, რომ თავის დროზედ კიდემც გააკეთამთ იმას, მაგრამ რადგან ის თქვენგნით შეთხზული ღრამატიკა ქართული იქნება დიდი და სრული და რადგან მე ჯერ ჯერობით მჭიროდა ერთი მოკლე ქართული ღრამატიკა, ამისთვის მე დავიწყე აქ ერთი მოკლე ქართული ღრამატიკის გაკეთება და კიდევაც გავაკეთე მისი დიდი ნაწილი და დანარჩენ მცირე ნაწილს მალე შევასრულებ და იმასაც გამოგიგზავნი შესასწორებლად. ...აწ გამომიგზავნია თქვენთან ის ჩემგნით გაკეთებული დიდი ნაწილი ღრამატიკისა და გთხოვ რომ რომ რაც ნაკლებობა ნახოთ მასში უფრო რიერთი სუფთა ქართულს ლაპარაკს კერძოთ ის შეასწოროთ და ერთი სანდო პირის ხელით გამომიგზავნოთ“ (ს.ჯ.ი.მ.ფ. № 2203).

უნდა აღინიშნოს, რომ პეტრე ხარისჭირაშვილი დიდ ყურადღებას უთმობდა ქართული ენის სიწმინდის დაცვას. გარდა იმისა, რომ ქართველ კათოლიკეთა ეკლესიებში წირვა-ლოცვა და ქადაგება ქართულად სრულდებოდა, მოითხოვდა, რომ სასწავლებელში გამოყენებული სახელმძღვანელოები კარგი, სუფთა ქართულით ყოფილიყო დაწერილი. მოძიებული მასალები-

დან ნათლად ჩანს, რომ ამ მიზეზით მან არაერთ სახელმძღვანელოზე თქვა უარი. მრავალი ცუდად ნათარგმნი წიგნი კი ხელმეორედ ათარგმნინა ივანე გვარამაძეს. ერთ-ერთ წერილში იგი ივანე გვარამაძეს სწერდა: „შევირდებმა უნდა „შეისწავლონ კარგად სუფთა დაბიური ქართული და თხზვა კანონიერად, თვარემ უამისოდ რას არგებს მათ და ანუ მამულს მარტო ევროპული ენებით ლაპარაკი ოდეს მათ ჯერ ასარგებლებენ ვერაფერს მამულსა და თავიანთ მოძმეებს,“ ე.ი. მისი აზრით, ქართულ ენაზე თარგმნილი და შედგენილი სახელმძღვანელოები უნდა გამოეყენებინათ არა მარტო საგნის ხარისხიანად შესწავლისათვის, არამედ მათ უნდა უზრუნველყოთ მშობლიური ენის საფუძვლიანი შესწავლა და შევირდებში ეროვნული, პატრიოტული სულისკვეთების აღზრდა.

პეტრე ხარისჭირაშვილის საგანმანათლებლო მოღვაწეობა მხოლოდ კონსტანტინეპოლსა და მონთობანში რამდენიმე სასწავლებლის დააფუძნებით არ ამოიწურება. ქართული პედაგოგიური აზროვნების განვითარებისათვის მნიშვნელოვანი მონაპოვარია მის მიერ შედგენილი სახელმძღვანელოები: ჩვენ მიერ ზემოთ დასახელებული „მოკლე ქართული გრამატიკა სასოფლო სკოლებისათვის“ და „სიბრძნე კაცობრივი“.

„მოკლე ქართული გრამატიკა სასოფლო სკოლებისათვის“ ანტონ კათალიკოსის „ქართული გრამატიკის“ გათვალისწინებითა და გავლენით არის შედგენილი, მაგრამ შედარებით გამარტივებულია, რაც აიოლებდა სოფლის სკოლებში გრამატიკის ელემენტარული კანონების შესწავლასა და მართლწერის წესების დაუფლებას“, – წერდა დ. კურტანიძე (კურტანიძე, 2003: 27). აღნიშნულ პერიოდში განათლების სფეროში შექმნილი მდგომარეობისა და ქართული ენისადმი მეფის ხელისუფლების დამოკიდებულების გათვალისწინებით წიგნის მნიშვნელობა და მისი ავტორის დამსახურება უდავოდ დიდია.

პეტრე ხარისჭირაშვილი კარგად იცნობდა როგორც ქართულ, ისე ევროპულ სწავლა-აღზრდის სისტემებს. მისი პედაგოგიური შეხედულებები ეფუძნება ზნეობრივ-აღმზრდელობით პრინციპებს. ამიტომაც იყო, რომ მისი მეორე წიგნი „სიბრძნე კაცობრივი“ მოზარდთა აღზრდა-განათლებისათვის საყურადღებო სწავლა-დარიგებებს შეიცავს. მისი მიზანი იყო მოსწავლისათვის ესწავლებინა თეორიული ცოდნის პრაქტიკული გამოყენების გზები.

პეტრე ხარისჭირაშვილის საგანმანათლებლო მოღვაწეობაში მნიშვნელოვანი ადგილი უკავია სასტამბო-საგამომცემლო საქმიანობას. მან სტამბოლში ქართული საგანის დაფუძნების შემდეგ, დიდი ძალისხმევით, 1870 წელს გახსნა ქართული სტამბა, რომელსაც თვითონვე უძღვებოდა გარდაცვალებამდე. მისი დახმარებით მეორე სტამბა გაიმართა მონთობანის საგანეშიც. სტამბაში იბეჭდებოდა როგორც თეოლოგიური სასწავლო ხასიათის სახელმძღვანელოები, ისე ე.წ. „სახალხო წიგნები“. როგორც მოძიებულები მასალებიდან ირკვევა, მამა პეტრე მიზნად ისახავდა სახელმძღვანელოებითა და საჭირო ლიტერატურით მეომერაგებინა არამარტო მის მიერ დაარსებული სასწავლებლები, არამედ თავისი გამომცემლობით დახმარებოდა ქართულ სახალხო სკოლებსაც. აი, რას წერდა იგი: „დიდი ხნის აქეთ მწუხარეს გულით ვხედავდი, რომ არა იპოვებოდნენ ქართულს ენაზე დასტამბული სასარგებლო და გამოსადეგი წიგნები და ამით ყველაფერი მოკლებული იყო სწავლის საშუალებისაგან მთელი საქართველოს საზოგადოების ფრიად უდიდესი ნაწილი. იგი, რომელმაც ქართული ენის მთელი სხვა ენა არ იცის. წიგნების უქონლობა უფრო შესამჩნევ გულდასაწყვეტი იყო სასოფლო სკოლების მდგომარეობისა“ (ს.ქ.კ.მ.ს.მ. 2009). მაგრამ საქართველოს სკოლებში მას არ მისცეს თავის სტამბაში დაბეჭდილი სახელმძღვანელოების გავრცელების უფლება. აღნიშნულთან დაკავშირებით ივანე გვარამაძე გულისტკივილით წერდა: „დაბეჭდა და გამოსცა მეტად სასარგებლო წიგნები, მაგრამ ჩვენდა დიდათ სამწუხაროდ საამისოთ ვერა ვსარგებლობთ ამ ძვირფას წიგნებიდან. მაგრამ ბრალი, დანაშაულობა ჩვენის გონების გაუხსნელობისა არის და არა მისი. ჯერ კიდევ არ გამოვსუღვართ უმეცრების ღრმა ძილისაგან“ (ს.ჯ.ი.მ.ხ.ფ. № 2203). უნდა აღინიშნოს, რომ სტამბოლის საგანის სტამბაში ივანე გვარამაძის რამდენიმე წიგნი დაიბეჭდა.

მამა პიო ბალიძეს სურდა, რომ ქართველ საზოგადოებას კარგად სცოდნოდა მისი დამსახურება და შესაბამისი პატივი მიეგოთ მისთვის. სწორედ ამიტომ არის, რომ თავის ერთ-ერთ წერილში „ხმა სტამბოლიდამ“ დეტალურად აღწერა მისი მოღვაწეობა და საგანის დაარსების ისტორია: „მამა პეტრემ საგანეში სამონაზვნო წესი შემოიღო და ქართული ტიპიკონი დაუდო ბურჯად. დააფუძნა სტამბა და დაბეჭდა მრავალი წიგნი. მამა პეტრე დაუღალავათ სარდალივით მუდამ წინ უდგა საქ-

მეს. ძალღონით სავსე ახალი საზოგადოება თავის მოძღვრის ხმაზედ მამაცურად ეკვეთებოდა საქმეს“ (ს.ქ.კ.მ.ს.მ. 2009). მამა პიოს მიერ მამა პეტრე ხარისჭირაშვილის მოღვაწეობის წარმოჩენა მხოლოდ დამფუძნებლისადმი პატივისცემის გამოხატვა არ იყო, მას ასევე სურდა, რომ მისი მოღვაწეობა სამაგალითო ყოფილიყო სავანეში მყოფ მოწაფეთა და მოძღვართათვის.

შეიძლება ითქვას, რომ პეტრე ხარისჭირაშვილმა სტამბოლის ფერიქოის ქართველ კათოლიკე მამათა სავანის სახით შექმნა ქართული კულტურის, მეცნიერებისა და ქრისტიანული ეკლესიის მძლავრი კერა, რომელსაც თვითონ ხელმძღვანელობდა 1890 წლამდე. მისი გარდაცვალების შემდეგ 1979 წლამდე კი სავანეს მართავდნენ მამათა მიერ არჩეული წინამძღვრები. ამჟამინდელი მდგომარეობით იქ არსებობს საინტერესო მასალებით მდიდარი ფონდ-არქივი. იგი დაარსებიდან დღემდე კვლავ რჩება ქართული კულტურის ერთ-ერთ ძლიერ კერად.

ყოველივე ზემოთქმულიდან გამომდინარე ჩვენი გადასახედიდან, კიდევ უფრო მეტია ინტერესი პეტრე ხარისჭირაშვილის პიროვნებისა და მოღვაწეობის შესახებ. მისი დამსახურება ქართველი ერის წინაშე განუზომელია. მესხური განმანათლებლობის სათავეებთან სწორედ იგი მოიაზრება. მისი საგანმანათლებლო მოღვაწეობა ქართველი კაცის ცნობიერების განმტკიცებას ემსახურებოდა. ის იმ ადამიანთა რიცხვს ეკუთვნის, რომლებმაც მთელი თავიანთი შეგნებული ცხოვრება უცხოეთის ცის ქვეშ იცხოვრეს არა საკუთარი თავისათვის, არამედ მხოლოდ საქართველოსათვის.

გამოყენებული ლიტერატურა:

გაზ. „იმერეთი“, №101, 1914.

კურტანიძე, 2003: კურტანიძე დ., განათლება და პედაგოგიური აზროვნება სამცხე-ჯავახეთში XIX საუკუნის II ნახევარსა და XX საუკუნის დასაწყისში, სადისერტაციო ნაშრომი, 2003.

სიორიძე, 2002: მ. სიორიძე, საქართველოს და ქრისტიანული დასავლეთ ვეროპის ურთიერთობა, კონსტანტინეპოლის ქართველ კათოლიკეთა სავანე საქართველოს დამოუკიდებლობისათვის ბრძოლაში, თბ., 2002.

სიორიძე, 2002: მ. სიორიძე, საქართველოს და ქრისტიანული დასავლეთ ვეროპის ურთიერთობა, კონსტანტინეპოლის ქართველ

კათოლიკეთა სავანე საქართველოს დამოუკიდებლობისათვის ბრძოლაში, თბ., 2002.

ს.ქ.კ.მ.ს.მ. 2009: სტამბოლის ქართველ კათოლიკე მამათა სავანის მასალები, შალვა ვარდიძის ფონდი, „წერილი სტამბოლიდან“.

ს.ჯ.ი.მ.ს.ფ. №2645: სამცხე-ჯავახეთის ისტორიის მუზეუმის ხელნაწერთა ფონდი, №2645, პეტრე ხარისჭირაშვილის წერილი ივანე გვარამაძისადმი.

ს.ჯ.ი.მ.ს.ფ. №2203: სამცხე-ჯავახეთის ისტორიის მუზეუმის ხელნაწერთა ფონდი, №2203, პეტრე ხარისჭირაშვილის წერილი ივანე გვარამაძისადმი.

ს.ქ.კ.მ.ს.მ. 2009: სტამბოლის ქართველ კათოლიკე მამათა სავანის მასალები, პეტრე ხარისჭირაშვილის მასალები.

ს.ქ.კ.მ.ს.მ. 2009: სტამბოლის ქართველ კათოლიკე მამათა სავანის მასალები, პიო ბალიძის ფონდი, წარმოთქმული სიტყვები.

ურუშაძე, 1994: ურუშაძე ლ., პეტრე ხარისჭირაშვილი, „საქართველოს კათოლიკე“, №3, 1994.

ფუტკარაძე, 2007: ფუტკარაძე შ., სტამბოლის ქართული სავანე, ქართველური მემკვიდრეობა, XI, თბ., 2007.

ფუტკარაძე, 2002: ფუტკარაძე შ., ქართული კულტურის კერა სტამბოლში, საქართველოს და ქრისტიანული დასავლეთ ევროპის ურთიერთობა, ქუთაისი, 2002.

TO STUDY THE EDUCATIONAL ACTIVITIES OF PETER KHARISCHIRASHVILI

Summary

Peter Kharischirashvili belongs to the people who devoted their life to their homeland though they had to spend their whole conscious life abroad. He established Georgian Catholic Fathers' Cloister of Istanbul as a powerful hub of Georgian culture, science and the Christian Church. After his death the Heads, elected by the Fathers, ran the Cloister until 1979.

Two hotbeds of Meskhetian Enlightenment functioned from the II half of the XIX c., the founder of which was Peter Kharischirashvili and therefore he was considered to be at the origin of the Meskhetian Enlightenment. His educational activities served to strengthen the national awareness of Georgian man.

Peter Kharischirashvili founded several Georgian Catholic Churches and the schools at the churches in Constantinople and Montoban in which the church service and teaching were fulfilled in Georgian. He drew a big attention to the cleanness of the Georgian language and insisted that the textbooks should be written in good, pure Georgian language. The Cloisters and schools established by him gave a good chance to Georgian young people to receive an education. Most of them were trained as priests and returned to their homeland.

The textbooks prepared by Peter Kharischirashvili are significant achievement for a development of Georgian pedagogical thinking. Printing - publishing activities also occupy an important place in his educational work.